

Tymowski, Michał

"Fasciculi historici" zesz.1, Warszawa 1968, zesz. 2, Warszawa 1969, zesz. 3 Warszawa 1970, zesz. 4 Warszawa 1971 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 63/3, 525-530

1972

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

„Fasciculi historici”, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Zeszyt 1, Warszawa 1968, s. 75; zeszyt 2, Warszawa 1969, s. 65; zeszyt 3, Warszawa 1970, s. 55; zeszyt 4, Warszawa 1971, s. 58.

W 1968 r. ukazał się pierwszy zeszyt wydawanych przez Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego „Fasciculi historici”. Następne zeszyty publikowane były w odstępach rocznych; obecnie seria liczy cztery pozycje. „Fasciculi historici” ukazują się w językach kongresowych.

Zamierzeniem redakcji, w skład której wchodzi Al. Gieysztor, B. Bravo, I. Ichnatowicz, B. Zientara i A. Woltanowski (sekretarz), jest informowanie o działalności naukowej Instytutu Historycznego UW. Za ważny przejaw tej działalności, dający jednocześnie przekrój poprzez zakres i kierunki badań, uznano przeprowadzone w IH UW obrony prac doktorskich i habilitacyjnych. W związku z tym „Fasciculi historici” zamieszczają pełną listę tematów tez doktorskich i habilitacyjnych, obejmującą okres od 1958 r., gdy wprowadzono obowiązujące dziś stopnie naukowe. Zestawienia te zawierają: imię i nazwisko autora, tytuł pracy, nazwiska promotora i recenzentów oraz datę obrony (kolokwium). Informacje te podawane są w języku francuskim. Omawiane listy zawierają 137 tytułów prac doktorskich i 21 tytułów prac habilitacyjnych. Umożliwiają one przeprowadzenie statystycznych zestawień dających obraz pracy naukowo-dydaktycznej Instytutu Historycznego (por. tab. 1).

Tabela 1

Obrony prac doktorskich w IH UW (1958–1969)

	Historia starożytna	Średniowiecze do końca XV w.	XVI–XVIII w.	XIX–XX w.	Razem
1958	1	1	—	—	2
1959	—	1	2	—	3
1960	1	2	2	11	16
1961	2	1	4	8	15
1962	—	1	2	4	7
1963	—	2	1	5	8
1964	1	1	2	8	12
1965	—	1	3	6	10
1966	—	—	4	17	21
1967	1	3	2	11	17
1968	1	2	—	10	13
1969	—	—	3	10	13
Razem	7	15	25	90	137

Liczby przytoczone w tabeli 1 wykazują walny udział doktoratów poświęconych XIX i XX w., które liczą 90 pozycje na 137, czyli 65,8%. Prace doktorskie obejmujące stulecia XVI–XVIII liczą 25 pozycje (18,2%), średniowiecza dotyczy 15 prac (10,9%) a starożytności 7 prac (5,1%).

Zakres tematyczny prac wykazuje przewagę badań nad historią polityczną (por. tab. 2). Poświęcono jej 76 tez doktorskich, tj. około 55,5%. Historia gospodarcza i społeczna reprezentowana jest przez 28 prac, co stanowi około 20,5%, historia kultury — 18 prac, tj. około 13,2%. Ponadto wyodrębniliśmy prace nie mieszczące się w tym zasadniczym podziale. Dotyczą one historii wojskowości (lecz nie wojen, które

Tabela 2

Zakres tematyczny prac doktorskich obronionych w IH UW (1958—1969)

	Historia gospodarcza i społeczna	Historia polityczna	Historia kultury	Historia kościół	Historia wojskowości	Geografia historyczna	Razem
Historia starożytna	5	1	1	—	—	—	7
Średniowiecze do końca XV w.	4	3	3	4	—	1	15
XVI—XVIII w.	6	8	5	1	4	1	25
XIX—XX w.	13	64	9	—	4	—	90
Razem	28	76	18	5	8	2	137

zostały zamieszczone w dziale historia polityczna) i liczą 8 pozycji (około 5,8%), historii kościoła — 5 pozycji (około 3,6%) i geografii historycznej — 2 pozycje (około 1,4%). Na takim układzie procentowym zaważyły przede wszystkim badania dotyczące XIX i XX wieku. Znakomita ich większość dotyczy historii politycznej — są to 64 prace na 90. Wśród doktoratów dotyczących starożytności przeważają natomiast zainteresowania historią gospodarczo-społeczną. Poświęcono jej 5 spośród 7 doktoratów. Najbardziej równomierne rozłożenie według dziedzin reprezentują doktoraty dotyczące średniowiecza i XVI—XVIII wieku.

Tabela 3

Historia Polski i historia powszechna w pracach doktorskich obronionych w IH UW (1958—1969)

	Historia Polski	Stosunki Polski z innymi krajami	Historia powszechna	Razem
Historia starożytna	—*	—	7	7
Średniowiecze do końca XV w.	8	2	5	15
XVI—XVIII w.	14	7	4	25
XIX—XX w.	65	15	10	90
Razem	87	24	26	137

* Katedra Archeologii Pradziejowej nie wchodzi w skład IH UW.

Wśród tez doktorskich przeważają prace poświęcone historii Polski (por. tab. 3). Liczą one 87 pozycji, a wraz z tezami obejmującymi problematykę stosunków Polski z innymi krajami — 111; stanowi to 81% prac. Historii powszechnej poświęcono 26 prac (19%).

I w tym przypadku nie wystarczy jednak poznanie proporcji cechujących całą zbiorowość. Proporcje te układają się bowiem różnie w poszczególnych zakresach chronologicznych badań. Tezy poświęcone historii Polski przeważają zwłaszcza wśród prac obejmujących stulecia XIX i XX. Wyraża się to stosunkiem 80 do 10. Wśród doktoratów obejmujących wieki od XVI do XVIII stosunek prac dotyczących historii Polski do prac z historii powszechnej wynosi 21 do 4, dla średniowiecza 10 do 5.

Przytoczone powyżej zestawienia wykazują stosunkowo równomierne tempo przygotowywania prac z historii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej (por. tab. 1). Można przypuszczać, że jest to związane z obowiązkami dydaktycznymi Instytutu Historycznego. Ułożone zgodnie z programem studiów obciążenia dydaktyczne wpływają na liczbę przyznawanych poszczególnym katedrom (obecnie zespołom) etatów asystenckich, co z kolei znajduje wyraz w dosyć równomiernym rozkładzie w czasie branych prac doktorskich.

Podobna uwaga nasuwa się przy analizie proporcji pomiędzy historią Polski i powszechną (por. tab. 3). Natomiast zakres tematyczny, który jest najbardziej równomierny w badaniach nad średniowieczem i okresem nowożytnym (tab. 2), nie wynika z charakteru obciążeń dydaktycznych. Stanowi on wynik świadomego kształtowania przez promotorów kierunków podejmowanych badań.

Dziedzina, która tej równomierności nie wykazuje ani w zakresie tempa przygotowywanych prac (tab. 1), ani w zakresie podziału tematycznego (tab. 2) oraz w stosunku badań nad historią powszechną do całości badań (tab. 3) — jest historia XIX i XX wieku. Wypada postawić pytanie dlaczego obciążenia dydaktyczne, a także inne istniejące czynniki, nie spełniły w tym wypadku roli regulatora, chociażby liczby doktoratów branych w poszczególnych latach, oraz proporcji historii Polski do historii powszechnej? Wydaje się, że wpłynął na to fakt, iż wiele doktoratów przygotowywanych w Instytucie Historycznym UW pisanych jest przez badaczy zatrudnionych na stałe poza Instytutem — w szkolnictwie, administracji, archiwach, muzeach, wydawnictwach itd. Jest to objaw pozytywny i godny popierania. Lecz zainteresowania tej grupy doktorantów kierują się przede wszystkim ku najnowszej historii politycznej Polski. Być może Instytut Historyczny powinien wypracować w tym zakresie zasady inspirowania także innych badań.

Rola inspiratora i koordynatora badań regionalnych w zakresie historii gospodarczo-społecznej, historii obyczaju, kultury, historii kościoła itd. mogłaby tu przynieść obopólne korzyści naukowe i społeczne. Kadrze nauczycielskiej, administracyjnej, muzealnej umożliwiłaby podnoszenie kwalifikacji poprzez przygotowywanie doktoratów, Instytutowi Historycznemu pozwoliłaby natomiast gromadzić materiały i budować zaplecze niezbędne do tworzenia syntez. Istnieją więc możliwości, aby w zakresie historii gospodarczej, społecznej, czy kultury wyrównać dysproporcje. Więcej trudności przedstawia rozwijanie na poziomie doktorskim badań nad historią powszechną. Wiąże się to z ograniczonym dostępem do najnowszej obcojęzycznej literatury naukowej, zagranicznych zbiorów archiwalnych i muzealnych.

Prace habilitacyjne są mniej liczne, obejmują 21 pozycji. Jest to próbka statystycznie zbyt mała dla obliczeń procentowych. Przytaczamy więc tylko zestawienia liczbowe w analogicznych jak dla doktoratów tabelach (por. tab. 4, 5, 6).

Na poziomie prac habilitacyjnych następuje poważne wyrównanie tematycznego zakresu badań. Historię Polski i jej stosunków z innymi krajami reprezentuje 13 prac, a historię powszechną 8 prac. Historii gospodarczej dotyczy 6, politycznej 11, a historii kultury 3 tezy. Historii kościoła poświęcona jest 1 praca. Wyrównanie proporcji dotyczy zarówno całej zbiorowości, jak też prac habilitacyjnych z zakresu XIX i XX wieku. Brak jest habilitacji z historii powszechnej XVI—XVIII w.

Zamieszczone w „Fasciculi historici” listy tez doktorskich i habilitacyjnych obrazują zakres prac naukowych Instytutu Historycznego UW, lecz oczywiście go nie wyczerpują. Przytoczone tu zestawienia i procenty dotyczą tylko rozpraw wyko-

nywanych przez młodszych badaczy. W całości badań prowadzonych w Instytucie zasadnicze znaczenie mają poszukiwania prowadzone przez samodzielnych pracowników naukowych — docentów i profesorów. Lista prac doktorskich i habilitacyjnych, ich ukierunkowanie tematyczne, ukazują natomiast zakres pracy naukowo-dydaktycznej oraz stanowić mogą podstawę prognoz dla przyszłego rozwoju poszczególnych dziedzin historii uprawianych na Uniwersytecie Warszawskim.

Tabela 4

Obrony prac habilitacyjnych w IH UW (1960–1969)

	Historia starożytna	Średniowiecze do końca XV w.	XVI–XVIII w.	XIX–XX w.	Razem
1960	1	1	1	—	3
1961	—	2	1	—	3
1962	—	—	—	—	—
1963	—	1	—	—	1
1964	—	—	—	—	—
1965	—	—	1	—	1
1966	—	—	—	1	1
1967	—	1	—	3	4
1968	—	1	1	2	4
1969	—	1	—	3	4
Razem	1	7	4	9	21

Przytoczone powyżej zestawienia statystyczne nie wyczerpują oczywiście możliwości, jakie dla oceny działalności Instytutu Historycznego UW stwarzają publikowane przez „Fasciculi historici” listy prac. Staraliśmy się tu ukazać jeden tylko z kierunków ich wykorzystania. Kierunków tych może być oczywiście więcej.

Tabela 5

Zakres tematyczny prac habilitacyjnych obronionych w IH UW (1960–1969)

	Historia gospodarcza i społeczna	Historia polityczna	Historia kultury	Historia kościoła	Razem
Historia starożytna	1	—	—	—	1
Średniowiecze do końca XV w.	3	3	1	—	7
XVI–XVIII w.	1	2	—	1	4
XIX–XX w.	2	6	1	—	9
Razem	7	11	2	1	12

Ponieważ „Fasciculi historici” nie obejmują wszystkich prac naukowych prowadzonych w Instytucie Historycznym, uważać można, że dają one pełniejszy obraz pracy naukowo-dydaktycznej, a częściowy naukowej. Wydanie zeszytu 1 „Fasciculi

historici” w 1968 r. zbiegło się z inicjatywą opublikowania bibliografii prac drukowanych przez badaczy zatrudnionych w Instytucie Historycznym UW¹. Te dwa wydawnictwa uzupełniają się wzajemnie, przy czym „Fasciculi historici” objęły rolę informatora o tych również pracach, które nie były drukowane.

Możliwość ogłaszania drukiem rozpraw doktorskich jest poważnie ograniczona. Także cykl wydawniczy jest długi. Dlatego duże znaczenie ma drugi z kierunków przyjętych przez redakcję „Fasciculi historici”. Jest nim publikowanie streszczeń prac doktorskich, których obrona nastąpiła po 1964 r. Każde ze streszczeń obejmuje w stałym układzie, obok opisu bibliograficznego: sformułowanie problemu badawczego, omówienie źródeł, spis rozdziałów i ich podstawową problematykę, przedstawienie treści pracy i wniosków końcowych.

Tabela 6

Historia Polski i historia powszechna w pracach habilitacyjnych obronionych w IH UW (1960—1969)

	Historia Polski	Stosunki Polski z innymi krajami	Historia powszechna	Razem
Historia starożytna	—	—	1	1
Średniowiecze do końca XV w.	2	2	3	7
XVI—XVIII w.	2	2	—	4
XIX—XX w.	4	1	4	9
Razem	8	5	8	21

- Streszczeń takich zamieszczono dotychczas 28 i do wyczerpania tego zakresu pracy wydawnictwa pozostaje jeszcze wiele pozycji. Jest to cenna dla młodych autorów szansa przedstawienia wyników ich badań. Umieszczenie takiego streszczenia ma znaczenie także dla autorów, których doktoraty ukazały się lub ukazą w formie książkowej, ze względu na to, że streszczenia podawane są w językach kongresowych. Wybór języka uzależniony jest od tematu pracy i sugestii autora. Umieszczono 10 streszczeń w języku angielskim, 9 w języku rosyjskim, 7 we francuskim i 2 w niemieckim. Tak więc w zakresie uzupełniania skromnych możliwości publikowania prac doktorskich, „Fasciculi historici” odgrywają bardzo pożyteczną rolę.

Po wyczerpaniu oczekujących na streszczenie doktoratów lub może wcześniej, „Fasciculi historici” będą poszukiwać dalszych form i możliwości obrazowania życia naukowego i dydaktycznego Instytutu. Warto już obecnie określić te sposoby i formy, pragniemy więc zasugerować kilka z nich. Może to być umieszczanie sprawozdań z posiedzeń naukowych organizowanych przez Instytut Historyczny UW. W tym zakresie „Fasciculi historici” odgrywać mogą rolę animatora tych posiedzeń, poprzez oferowaną referentom szansę publikacji referatu i dyskusji w języku obcym. Możliwe wydaje się też umieszczenie sprawozdań z prac działających w Instytucie zespołów badawczych. Inną formą byłyby analizy działań poszczególnych seminariów magisterskich; być może warto część miejsca poświęcić też najlepszym z prac magisterskich, wyróżnionych przez Instytut Historyczny. Specyficzną a bardzo rozbudowaną w Instytucie Historycznym formą kształcenia studentów i pracowników są obozy naukowe. Ciekawy dorobek obozów zasługuje również na prezentację.

¹ Bibliografia publikacji pracowników Instytutu Historycznego, zeszyt 1: lata 1945—1966, oprac. I. Klarnier, E. Łuczycycka, I. Rusinowa, Warszawa 1969; zeszyt 2: lata 1967—1968, oprac. Z. Totjew, Warszawa 1970.

„Fasciculi historici” w swej dotychczasowej formie bardzo dobrze i z pożytkiem spełniają cele postawione wydawnictwu przez Redakcję. Są one świadectwem zakresu prac, ukazują dziedziny szczególnych zainteresowań badawczych oraz te dziedziny, które leżą na uboczu. Ukazują tempo badań przeprowadzanych przez młodszych pracowników, informują o uzyskanych wynikach. To wszystko stanowi fragment materiału przydatnego, a nawet niezbędnego dla analizowania obecnego stanu nauki historycznej.

Rozszerzenie celów wydawnictwa jest zapewne możliwe i leży w planach Redakcji. Myślę więc, że w przyszłości „Fasciculi historici” staną się cennym materiałem dla historyków historiografii, świadectwem naszych dzisiejszych obowiązków, prac, osiągnięć ale i trudności. Umocnią w ten sposób poczucie więzi, która łączy kolejne pokolenia pracowników Instytutu Historycznego, działającego już od lat z górą czterdziestu. I w tym upatrywać wolno także ich ważną i cenną rolę.

Michał Tymowski

Robert Fossier, *Histoire sociale de l'Occident médiéval*, „Collection U”, série — *Histoire médiévale*, dirigée par G. Duby, Armand Colin, Paris 1970, s. 382.

Seria wydawnicza, w której ukazała się prezentowana publikacja, ze wszech miar zdaje się zasługiwać na odrębne, całościowe i pogłębione omówienie, tak z punktu widzenia jej walorów dydaktycznych i naukowych, jak i edytorskich. Nie sposób tego dokonać na przykładzie jednej, wyrwanej z szerszego kontekstu, nawet najlepszej (a za taką można uznać książkę R. Fossier'a) pozycji. Zresztą zwięzła charakterystykę „Collection U[niversité]”, serii mediewistycznej, daliśmy na innym miejscu¹.

Robert Fossier, z wykształcenia historyk i archiwista-paleograf, jest obecnie profesorem w Nancy. Jego wysokie walory jako analityka i syntetyka zarazem ujawniły się już w tezie doktorskiej „La terre et les hommes en Picardie jusqu'à la fin du XIII^e siècle” (1968). Lektura „Historii społecznej średniowiecznego Zachodu” lepiej jeszcze uwydatnia osobowość naukową autora: szerokość widzenia poruszanych zagadnień, oryginalność i sugestywność ich ujmowania i prezentacji czytelnikom. Otrzymaliśmy zatem próbę ujęcia społecznych dziejów średniowiecza, jakiej dotąd nie mieliśmy. Autor zastrzega się wprawdzie, że złożoność poruszanych zagadnień i nieopracowanie wielu kwestii kazały mu opracować nie tyle syntetyczny zarys, co wprowadzenie do badań i to dla początkujących, ale jest to tylko półprawda. Owo „wprowadzenie” rzeczywiście otwiera oczy początkującym adeptom wiedzy historycznej, z niemniejszym jednak pożytkiem korzystać zeń będą bardziej zaawansowani badacze.

Oto garść refleksji, które nasuwają się w toku tej pasjonującej lektury. Przede wszystkim, znacznie szerzej niż to się na ogół czyni, rozumie Fossier zakres podjętego wykładu. Tradycyjny obraz ekonomiki oraz pozycji ustrojowo-prawnej poszczególnych grup ludzkich uzupełnia on próbą odtworzenia takich spraw jak struktura rodziny, więzi wynikające ze wspólnoty interesów grupowych, regulatory życia społecznego działające bądź w postaci czynników zagrożenia i przymusu, bądź też określonych gwarancji pozycji jednostek i ich zbiorowości.

Zakres przestrzenny pracy ograniczony został, podobnie jak i cała seria, do tzw. zachodniego chrześcijaństwa, a więc krajów, które poza wyspami brytyjskimi rozwijały się w warunkach syntezy tradycji kulturowych antyku oraz germańskich bar-

¹ St. Russocki, rec. z pracy J. F. Lemarignier, *La France médiévale*, Paris 1970, CzP-H XXIII, 1971, z. 2.